

ОКВИР ЗА ПРАЋЕЊЕ
ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

РЕЗИМЕ

Оквир за праћење инклузивног
образовања се може преузети на:

www.socijalnoukljucivanje.gov.rs

www.unicef.rs

Ova brošura se bazira na celokupnom tekstu analize
"Okvir za praćenje inkluzivnog obrazovanja u Srbiji",
koji se može preuzeti na adresi

www.socijalnoukljucivanje.gov.rs ili **www.unicef.rs**

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва
Владе Републике Србије

УНИЦЕФ

ОКВИР ЗА ПРАЋЕЊЕ
ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

РЕЗИМЕ

ОКВИР ЗА ПРАЋЕЊЕ ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ - РЕЗИМЕ

Пројекат је реализовао тим Института за психологију
Филозофског факултета у Београду (бр. 179018) који чине:

Тинде Ковач Церовић
Драгица Павловић Бабић
Оља Јовановић
Витомир Јовановић
Тијана Јокић
Вера Рајовић
Ивана Бауцал

Рецензенти:

Сњежана Мрше
др Александар Бауцал
др Весна Радоман

Издавачи:

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и УНИЦЕФ

Уредник:

Ирена Латинковић

Дизајн:

Александар Стојановски

ISBN: 978-86-6427-004-5

ТИМ
ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ
И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА

ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA

Институт за
психологију

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Израда публикације омогућена је средствима
Швајцарске агенције за развој и сарадњу у оквиру
пројекта „Подршка унапређењу процеса социјалног
укључивања у Републици Србији”.

Ова публикација не представља званичан став Владе Републике Србије. Искључиву одговорност за садржај и информације које се налазе у публикацији носе аутори текста. Такође, текст није писан родно сензибилисаним језиком, јер га званична администрација и законодавство још увек не препознају.

Садржај и ставови изнесени у овој публикацији су ставови тима Института за психологију Филозофског факултета у Београду, и не морају нужно да одражавају политику и ставове УНИЦЕФ-а.

Инклузивност образовања је дефинисана као стратешко опредељење и законска обавеза образовног система Републике Србије 2009. године (Закон о основама система образовања и васпитања). Развој инклузивног образовног система је подржан кроз успостављање нових структура на националном, локалном и школском нивоу, обуке наставника и школа, додатна финансијска средства усмерена на развој школа, унапређење мрежа подршке, оснаживање родитеља, јавне кампање, промоцију и штампање великог броја приручника за запослене и за родитеље.

Оквир за праћење инклузивног образовања у Србији (Оквир) настао је као резултат заједничке иницијативе Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва, УНИЦЕФ-а, Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, Фондације за отворено друштво и Института за психологију.

Иницијатива за израду Оквира за праћење инклузивног образовања је покренута како би Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања добили ослонац за систематско и објективно праћење напретка у области инклузивног образовања; осим тога, израда Оквира значајна је и за даље спровођење и унапређење инклузивног образовања у Србији на основу података.

Оквир је дефинисан тако да препознаје специфичности националног, општинског и школског нивоа, а сам Оквир садржи дефинисане индикаторе и очекиване вредности индикатора, као и примере инструмената за праћење.

Ослонци за развој Оквира су: преглед развоја инклузивног образовања у Србији кроз приказ институционалног и законског оквира и постојећих ресурса; преглед досадашњих истраживања инклузивног образовања у Србији у периоду 2008–2013. године, с посебним освртом на примењену методологију и резултате истраживања који указују на стање инклузивног образовања у Србији; примери добре праксе из земаља у којима су пракса инклузивног образовања и пракса редовног праћења образовања добро утемељене.

Ослонци за развој Оквира

Структура Оквира и индикатори дефинисани у Оквиру инспирисани су вишеструким изворима:

- а) истраживањима инклузивног образовања у Србији од 2009. године;
- б) мерама проистеклим из законодавног оквира инклузивног образовања у Србији;
- в) искуствима сарадника Мреже за подршку инклузивном образовању и другим стручњацима у овој области, и
- г) структуром и индикаторима идентификованим компаративном анализом система осигурања квалитета и спољашњег вредновања образовања у Аустралији, Холандији, Новом Зеланду, Шкотској и Велсу.

На основу ових извора састављена је матрица области и подобласти праћења на националном, локалном и школском нивоу и дефинисани су улазни, излазни и процесни индикатори. Тиме је дат основ за систематско вишеслојно праћење инклузивног образовања на различитим нивоима.

Широк опсег садржаја укључених у Оквир, као и потреба за вишеструким изворима информација инспирисана је прегледом до сада обављених истраживања у области инклузивног образовања у Србији. Упоредна анализа је пружила ослонце при формулацији индикатора – указала је на значај укључивања статистичких индикатора, али и индикатора и садржаја који се односе на добробит, задовољство, мотивисаност, очекивања, односно индикатора који се односе на доживљај образовања деце из осетљивих друштвених група.

Већ успостављене и настајуће структуре праћења образовања у Србији, као што су спољашње вредновање, индикатори за праћење стања образовања Националног просветног савета и слично,

омогућили су да се приликом састављања Оквира узму у обзир постојећи стандарди и предвиђени индикатори и да се допуне прецизнијим формулацијама и јаснијим упућивањем на потребне инструменте за прикупљање података.

Из прегледа увођења инклузивног образовања и пројеката који су подржали овај процес проистиче уверење да Србија располаже са довољно људских ресурса (посебно на нивоу школа и школских управа, као и у цивилном сектору) који могу да изнесу захтеван задатак праћења инклузивног образовања.

Нивои праћења инклузивног образовања

Оквир је развијен за све нивое управљања (национални, локални и школски ниво) и може се употребити за процену система у целини или на појединачним нивоима. Тиме је постигнуто да прикупљање и агрегирање информација са нижих ка вишим нивоима (уколико је реч о подацима) и дејство у обратном смеру (уколико је реч о политикама) буду конзистентни, чак и уколико се не врши мониторинг на сваком нивоу управљања истовремено. Постављање конзистентног оквира за све нивое управљања је посебно важно када систем прикупљања информација и мониторинга још није уходан и када се може очекивати да неки од актера још увек немају потпуно разумевање свих аспеката целокупног система инклузивног образовања. Овакав приступ омогућава да се прати дејство националне образовне политике на општинском и на школском нивоу. Логика овог приступа подразумева да образовна политика постављена на националном нивоу постаје функционална тек када се нижи нивои прилагоде, преуреди своје активности и организују на адекватан, понекад и креативан начин да би својим укупним деловањем постигли циљеве постављене на националном нивоу.

С друге стране, овај вишеслојан приступ отвара могућност за уређивање односа између различитих нивоа управљања у погледу прикупљања података на основу којих је могуће пратити политику инклузивног образовања. Логика прикупљања података налаже да се до њих долази на најнижем (школском, одељењском или индивидуалном нивоу), али да се о подацима употребљивим за праћење нове политике може говорити само када се ови подаци на добар начин агрегирају у школи и неизоставно достављају на више нивоа управљања за даљу анализу. Уколико школски извор података затаји, општински и национални ниво неће располагати валидним подацима.

Праћење динамике увођења мера инклузивне политике

Оквир разликује улазне, процесне и излазне индикаторе. Тиме је омогућено да се прати динамика увођења инклузивног образовања и да се на основу резултата праћења доносе закључци о уведеним променама, позитивним аспектима уведених промена, као и о извору/изворима идентификованих проблема. Логика на којој почива ово разликовање је релевантна, посебно на почетку увођења инклузивног образовања: ефекти инклузивног образовања (излазни индикатори, нпр. повећање броја деце из маргинализованих група која успешно завршавају више нивое образовања) настају као резултат успешно обављеног процеса образовања (процесни индикатори, нпр. висока очекивања наставника од свих ученика), што пак може настати само као последица дејства улазних варијабли/индикатора (нпр. стипендије за ученике и обуке за наставнике). Препорука је да се праћење у првих неколико година увођења инклузивног образовања фокусира на улазне индикаторе, односно да се идентификује да ли су све предвиђене мере доследно доспеле до корисника (школа, наставника, деце, родитеља), а затим на процесне индикаторе

(како би се идентификовало да ли се мере квалитетно спроводе). За праћење излазних индикатора, које подразумева сагледавање ефеката увођења инклузивног образовања, потребан је одређени период. Ова логика кореспондира са добро познатом чињеницом да образовне промене дају резултате одложено, да почетак увођења неке новине може довести и до привременог погоршања стања, а тек након стабилизације свих елемената и времена потребног и за лична и професионална прилагођавања оних који су укључени у промене резултати крећу узлазном путањом. Укључивањем ове димензије Оквира омогућено је реалистично сагледавање стања инклузивног образовања и усмеравање подршке управо на она места на којима су откривене мањкавости. Овим је истовремено дата и јасна временска перспектива за очекивање пројектованих исхода образовне промене коју доноси инклузивно образовање.

Референтне вредности и инструменти за праћење

Оквир садржи и предлог циљаних вредности за један број индикатора у различитим временским интервалима и на тај начин поставља очекивања од развоја система инклузивног образовања. Ове вредности представљају квалификовану процену и додељене су првенствено на основу логичке анализе и на основу индиректних сазнања о статусу појединих индикатора добијених из прегледа истраживања спроведених у Србији. За праћење предложених индикатора неопходан је развој инструмената којима би се олакшало праћење присутности или степена развијености различитих аспеката на основу емпиријских података. На основу предложеног Оквира у наредној фази биће развијени стандардизовани инструменти за различите кориснике (нпр. упитник за школе, за наставнике, за родитеље ученика из осетљивих група, за саме ученике, опсервациони протоколи или „листе за проверу“).

Тиме ће се омогућити упоредивост података кроз систем и кроз време, а смањиће се потреба за додатним финансирањем циљаних истраживања.

Употреба оквира

Основна сврха креирања Оквира је могућност унапређења инклузивне праксе и систематско планирање образовне политике на различитим нивоима. Оквир је припремљен имајући на уму потребу да буде вишефункционалан и да омогући генерисање информација за:

- а) израду годишњих или вишегодишњих националних извештаја о стању инклузивног образовања на основу одабраних улазних, процесних и излазних индикатора;
- б) израду општинских извештаја о стању инклузивног образовања;
- в) допуне оквира за спољашње вредновање школа новим индикаторима;
- г) подршку развоју самовредновања школа и ослонац за самовредновање рада запослених;
- д) различите истраживачке сврхе и метаанализу већег броја истраживања.

Важно је нагласити да употреба истог сета индикатора и стандардизованих инструмената од стране различитих актера и за различите потребе има, између осталог, и функцију осигурања концептуалне кохерентности. Заједнички језик различитих актера који су професионално и/или лично укључени у развој и спровођење инклузивног образовања је неопходан за успостављање конструктивног дијалога.

Национални ниво праћења инклузивног образовања

Великим делом (мада не искључиво) квалитет инклузивног образовања у школама и одељењима зависи од оријентације целог система образовања ка праведности и квалитету, односно ка вредностима и циљевима инклузивног образовања. Ова оријентација се, пак, експлицитно нуди, промовише или захтева најчешће на националном нивоу. Степен присутности и квалитет те понуде, захтева и подршке представља улазни параметар инклузивног образовања на националном нивоу, док се квалитет функционисања може сматрати процесним параметром.

Исто тако, о стању у систему образовања се великим делом (мада не искључиво) просуђује на основу показатеља који су агрегирани из школских извештаја о праћењу инклузивног образовања по понуђеном Оквиру на националном нивоу, а проистичу из података које редовно прикупљају националне институције као што су Републички завод за статистику или Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (у будућности и кроз Јединствени информациони систем) у оквиру својих надлежности, или су генерисани кроз посебна истраживања на узорку школа и ученика. Отуда су индикатори инклузивног образовања целе земље свакако излазни параметри на националном нивоу.

Улазни и процесни индикатори су у Оквиру груписани у области. Ове области кореспондирају са областима које се по правилу посматрају приликом процене степена остварења било ког развојног/стратешког циља и по правилу су генерисане на националном нивоу. То су базичне претпоставке за реализацију једне развојне политике, у овом случају инклузивног образовања: постојање адекватне институционалне структуре, стратешког и законског оквира, ресурса (људских и финансијских), као и одговарајућег начина извештавања и осигурања квалитета. Понуђени Оквир процењује постојање ових претпоставки преко улазних параметара,

а њихову функционалност преко процесних параметара. Чини се да задржавање препознатљиве структуре уз њену прецизну артикулацију за потребе мониторинга инклузивног образовања може значајно да олакша употребу понуђеног Оквира и потпомогне извештавање.

Поред улазних и процесних параметара генерисаних на националном нивоу, за опис инклузивног образовања је у целој земљи неопходно користити и циљане податке генерисане на школском или општинском нивоу, па их агрегирати на националном у индикаторе. Такви индикатори би говорили о следећем: а) на који начин се националне иницијативе перципирају на школском или општинском нивоу, нпр. колико су наставници упознати са законским одредбама које регулишу инклузивно образовање (тада би постали национални процесни индикатори); б) на који начин се реализује инклузивно образовање у школама у целој земљи, нпр. колики је обухват деце из осетљивих група системом афирмативне акције (у том случају представљали би националне излазне индикаторе); и в) који су ефекти инклузивног образовања у целини система, тј. које су вредности и трендови релевантних статистичких података који се могу прикупљати на нивоу школе, као што су напуштање школовања, апсентизам, академски успех, итд. (они би представљали посебну категорију националних излазних индикатора).

Параметри који указују на заокруживање националне оријентације ка инклузивном образовању и индикатори који указују на напредак, стагнацију или промену ове оријентације су у понуђеном Оквиру разврстани у две групације: у оне који се односе првенствено на образовну сферу, односно садрже претпоставке, активности и резултате ресора просвете, и у оне који сведоче о ширем државном консензусу у погледу важности социјалног укључивања (па и инклузивног образовања) и по природи су међуресорни. Најчешће је то, поред образовања, ресор социјалне заштите, здравља и/или људских и мањинских права.

У Оквир су укључене три врсте излазних индикатора.

Прву групу чине индикатори који директно кореспондирају са појединим улазним и процесним индикаторима. Односе се на поједине веома важне области инклузивног образовања због којих је било смислено и релевантно „распаковати“ индикатор у све три верзије. Ови индикатори сведоче о ефикасности акција на националном нивоу у појединим областима инклузивног образовања.

Другу чине индикатори који представљају заједничке ефекте свих улазних и процесних индикатора на националном нивоу и указују на укупан напредак инклузивног образовања у земљи. Ови индикатори су разврстани у два подскупа – „минимални скуп“ и „оптимални скуп“. Оба се генеришу на школском нивоу, а агрегирају на националном.

Трећу групу чине индикатори који указују на уравнотеженост развоја инклузивног образовања међу регионима, општинама или школама, као и на диспаритете које је важно регистровати да би се усмерила пажња и пружила подршка њиховом отклањању.

Ниво локалне самоуправе

Ниво локалне самоуправе је ниво с којег се координирају активности у реализацији законске и подзаконске регулативе, али и иницирају, финансирају и реализују различите мере којима се регулише квалитет спровођења инклузивног образовања. Законским и низом подзаконских аката регулисане су функције локалних самоуправа које имају непосредан или посредан ефекат на развој инклузивности, а најважније од тих функција јесу обезбеђивање услова за рад интерресорних комисија (ИРК), као и финансирање индивидуалних планова подршке и обезбеђивање материјалних средстава за децу из осетљивих група како би се обезбедила њихова социјална интеграција и пуна партиципација у образовним активностима.

Значајан аспект подршке инклузивности образовања који долази с нивоа локалних самоуправа огледа се у омогућавању и подстицању међуинституционалне сарадње око подршке појединачном детету или око подржавања пројеката и активности које доприносе инклузивности. Сарадња школе, интерресорне комисије и центра за социјални рад, као и сарадња школе и дома здравља неки су од примера увезивања и координације активности различитих актера на нивоу општине.

Служећи се истом логиком у дефинисању индикатора и начину агрегирања података, која је примењена на националном нивоу, структуриран је и оквир за праћење инклузивног образовања на нивоу општине. Када се погледа природа дефинисаних индикатора, види се да су улазни и процесни индикатори претежно одређени мерама и регулаторним механизмима који се спроводе с националног нивоа, док се излазни индикатори претежно ослањају на показатеље квалитета инклузивности који се агрегирају с нивоа појединачних школа. Оваква логика организације података омогућава компарацију према различитим критеријумима међу општинама, узимајући у обзир њихове специфичне карактеристике, како би се утврдили механизми који успешно функционишу и/или разменили модели добре праксе. На тај начин инклузија у образовању постаје тема о којој може да се реферише и дискутује не само на нивоу конкретне општине, већ која може да се користи и као механизам међусекторске сарадње који доприноси креирању политика у области образовања, социјалне заштите и здравства, као и механизам међуопштинских размена, сарадње и усаглашавања.

Низ показатеља које систем прикупља на нивоу школе, а који се агрегирају из школских извештаја о мониторингу инклузивног образовања или који се прикупљају на друге начине на нивоу школе (нпр. преко Републичког завода за статистику или преко Завода за унапређење квалитета васпитања и образовања) и служе као излазни параметри на националном нивоу, заправо се могу агрегирати на нивоу општине и представљати излазне индикаторе

за општински ниво. Они представљају првенствено квантитативне индикаторе који се сакупљају на нивоу школе, и односе се на ученике који имају потребу за додатном подршком (апсентизам, школски успех, осипање, напредак). На тај начин општине се могу међусобно поредити по квалитету рада у области инклузивног образовања, имајући у виду и конфундирајуће варијабле које утичу на излазне индикаторе, односно пожељне исходе инклузивног образовања. Под конфундирајућим варијаблама подразумевају се сви они чиниоци који говоре о угрожености општине имајући у виду повезаност социоекономског статуса ученика и породице (СЕС) и образовних постигнућа или представљају опасност од осипања код веома сиромашних ученика из депривираних средина (заступљеност ромске популације, ниска просечна примања, низак индекс развијености општине), као и они који могу да утичу позитивно на исходе, односно излазне параметре (број педагошких асистената на општини, број ромских организација цивилног друштва, број ромских координатора на општини). Међутим, могуће је креирати излазне параметре и на општинском нивоу, који би на непосреднији начин говорили о квалитету подршке коју општина пружа школама у спровођењу инклузивног образовања. Ови индикатори пружају слику о ефективном и ефикасном спровођењу мера као таквих на општинском нивоу и описују начине функционисања општинских механизма подршке инклузивном образовању. Поред тога што описују стање у спровођењу инклузивног образовања у општини, они могу да послуже и као подршка у одређивању и проналажењу фактора који доводе до успеха или до неуспеха у спровођењу одређених мера подршке.

Друге институције, попут Републичког завода за статистику, биле би укључене у прикупљање података о излазним индикаторима уз координацију Министарства просвете, науке и технолошког развоја у овом процесу и у давање мишљења о томе који су подаци неопходни систему, који се односе на целокупан систем, а који се прикупљају на нивоу школе, а агрегирају се на вишим

нивоима; у том случају би различите организације цивилног друштва или истраживачке институције могле да се баве проценом испуњености улазних и процесних индикатора који у већој мери захтевају квалитативну истраживачку методологију. На тај начин се општина посматра као посебна јединица анализе, долази се до информација о томе шта се заправо дешава у општинама и који су фактори успеха и неуспеха спровођења одређених мера образовне политике, али се такође прати и какав је ефекат рада општине на излазне индикаторе на националном нивоу.

Излазни индикатори помоћу којих се анализира имплементација инклузивног образовања и процењује квалитет инклузивности у образовању у одређеној општини агрегирају се из података који се прикупљају на нивоу школе.

Школски ниво

Централну позицију у Оквиру заузима школа, која представља основни извор информација са ког се агрегирају подаци на вишим нивоима. Индикатори на школском нивоу су груписани у три области: карактеристике педагошког рада, школски етос и подршка инклузивности образовања. С обзиром на то да Оквир омогућава упоређивање информација из различитих извора и пружа могућност за фокусирање на поједине области у зависности од контекста и развојног плана школе, значајна је његова потенцијална улога у самовредновању школа. Наиме, школа је институција која има могућности (кадрове и процедуре) да реагује флексибилно и да у ходу мења и прилагођава фокус рада. Континуирано праћење омогућава да школа интервенише правовремено и циљано у случају показатеља који упућују на стагнацију или негативан тренд. Осим индикатора који су усмерени на процену стања, Оквир садржи и развојне индикаторе који моделују добро функционисање различитих аспеката инклузивног образовања. Претпоставка је да ови развојни индикатори могу покренути рефлексiju и дискусију

унутар школа и подстаћи оријентацију школе на саморазвој. Оквир може послужити и као ослонац за самовредновање наставника. Прегледом примене индикатора који су укључени у Оквир наставник може сам да процени ниво инклузивности сопствене наставне праксе.

Једна од најважнијих функција Оквира је и подстицање међуинституционалног повезивања и сарадње, с обзиром на то да предложени Оквир почива на претпоставци да је школа, ма колико био значајан њен допринос, једна карика у ланцу институција, организација и појединаца одговорних за унапређење и промоцију инклузивног образовања. Стога су индикатори постављени тако да подразумевају постојање мреже институционалне подршке инклузивности и, осим регистровања и праћења, намена ових индикатора јесте да подстакну међуинституционално повезивање и сарадњу.

Претпоставка унапређивања инклузивности јесте систем доношења одлука који узима у обзир карактеристике контекста и који је базиран на подацима. Предложени оквир за праћење инклузивног образовања, као и избор показатеља инклузивности, развојно је подстицајан и на још један начин. Коректно администрирање инструмената подразумева постојање ажуриране и уређене евиденције у школи. Култура евидентирања и систематизовања података служи унапређивању ефикасности школе као организације и успостављању „институционалне меморије” која касније може да се агрегира на различитим нивоима и за различите временске периоде. Ово важи и за развој инклузивности на нивоу система, али и на нивоу сваке појединачне школе.

Развијени оквир за праћење инклузивног образовања је колажног типа, а сваки од индикатора прецизно је описан помоћу улазних карактеристика, процеса и очекиваних исхода, операционализованих кроз излазне индикаторе. Појединци/ институције који планирају и спроводе праћење инклузивног

образовања на различитим нивоима могу да направе селекцију индикатора како би дошли до најбољих одговора на потребе због којих се евалуација и праћење спроводе.

По својој функцији показатељи инклузивности се на нивоу школе могу разврстати у три категорије:

Објективне мере: засноване на подацима и статистичким показатељима (нпр. број ученика са индивидуалним образовним планом, просечно постигнуће ученика на завршном испиту, проценат ученика који су напустили школу). Највећи број показатеља инклузивности припада овој категорији.

Диспозиционе карактеристике на нивоу појединца: психолошки конструкти за које постоје убедљиви и проверени међународни и национални налази који говоре о релевантности за квалитет и инклузивност образовања (нпр. мотивација ученика за школско учење, самопроцена социјалне интеграције). Ове мере засноване су на самоопажању ученика (или других актера), а исказују се скоровима на скалама процене.

Професионална опредељења и ставови: психолошки конструкти на нивоу школе као заједнице којима се описују уверења и на њима засноване стратегије рада са ученицима (нпр. висока очекивања у погледу академских постигнућа свих ученика, подстицање самоефикасности код ученика, диференцијација наставе). Ове мере могу бити засноване на опажању наставника и других запослених у школи и у том случају се по правилу исказују као скор на скалама процене. Осим тога, оне могу бити исказане и као описне оцене квалитета активности на часу и у школи које формулише спољашњи евалуатор.

Поред три области инклузивности школе, Оквир дефинише и област осигурања квалитета. По својој структури и обухвату овај показатељ превазилази класичну дефиницију осигурања квалитета која се претежно базира на испуњености прихватљивих стандарда

различитих димензија квалитета образовања. Овај показатељ представља сажету компилацију свих других инструмената и може се користити самостално – када нам је потребан брз, а ипак довољно исцрпан преглед стања. Осим индикатора на нивоу школе, осигурање квалитета обухвата и индикаторе који показују везу школе с локалним и националним нивоом функционисања, односно показују функционалност и ниво имплементације решења која су предвиђена на системском нивоу.

Препоруке за коришћење Оквира за праћење инклузивног образовања

С обзиром на мноштво потенцијалних употреба Оквира, сматрали смо потребним да на почетку његове примене издвојимо неке од најкориснијих начина употребе:

Редовно извештавање по минималним излазним индикаторима и по сплету базичних индикатора који су у Оквиру обухваћени показатељем Осигурање квалитета. На тај начин ће се осигурати основни репери за процену целокупног система инклузивног образовања. Ови извештаји би требало да се појаве сваке друге или треће године (први пут 2015. године), на нивоу сваке школе и сваке општине, као и на националном нивоу. Посебна вредност ових извештаја требало би да буде њихова транспарентност и представљање родитељима и широј јавности, што би могло да генерише пажњу и заједничку акцију за даљи развој инклузивности образовања.

Избор додатних фокуса праћења инклузивног образовања који је од посебног значаја за одређену школу, одређену општину или за целину система на националном нивоу. На пример, школа може да буде посебно заинтересована да провери мотивисаност ученика из осетљивих друштвених група, осећање прихваћености и учешће њихових родитеља, или може да сагледа компетенције наставника

за инклузивно образовање из разноврсних углова, или да провери да ли је пружена сва неопходна подршка деци из осетљивих друштвених група. Општина може да буде заинтересована за дубљу анализу осипања, транзиције из једног нивоа образовања на следећи, или да сачини посебан осврт на питања дискриминације и сегрегације ромских ученика. У оба случаја ће, поред минималног пакета, школа или општина да употреби шири репертоар индикатора да би захватила област свог посебног интересовања. Такође, национални ниво може да буде заинтересован за успешност афирмативних акција или пак за диспаратете између општина или школа унутар различитих школских управа да би могле да буду идентификоване општине и/или школе којима је потребна додатна подршка. Такође, овај приступ служи и да се идентификују општине и/или школе које имају изузетне резултате на неком од индикатора и које би као примери добре праксе могле да послуже другим школама као модели.

Посебну пажњу би вредело посветити оним областима инклузивног образовања које се најпеђе прате, а предложени Оквир има потенцијал да одговори на ове захтеве. На основу прегледа досадашњих истраживања инклузивног образовања видели смо да су у овом смислу највише занемарене следеће области: сарадња међу различитим актерима, кохерентност политика међу различитим нивоима управљања, афирмативне акције, партиципација родитеља, као и добробит и задовољство ученика. Оквир располаже добро осмишљеним индикаторима ређе праћених аспеката инклузивног образовања.

Оквир омогућује прикупљање података само од једног типа информаната (у неким случајевима може бити корисно сагледати мишљења само родитеља, само ученика или само наставника по свим индикаторима), или прикупљање података од свих информаната по истом питању (чиме се омогућује унакрсно валидирање, откривање и отклањање неспоразума или тензија који се могу појавити при имплементацији инклузивног образовања).

Надамо се да ће се у будућој употреби Оквира посебно корисном показати његова кохерентна структура и могућност флексибилног избора индикатора унутар те структуре – индикатора који се односе само на одређени ниво управљања, индикатора који описују одређену област кроз различите нивое или било које друге комбинације индикатора спрам потреба корисника.

